

захист особи, юрид. рівність громадянина і д-ви.

Доктрина П. д. становить складне, детально розроблене вчення, яке пояснює не тільки взаємодію д-ви і права як своєрідних і самостійних сусп. явищ, а й багатьох явищ у сфері політики, соціального управління, етики тощо. Зародження ідей, які стали складовими цієї доктрини, можна простежити вже в концепціях великих мислителів античності (Платона, Арістотеля, Полібія, Цицерона) і середньовіччя тією мірою, якою в тогочасний істор. період відбувалося становлення, розвиток, впорядкування д-в з різними формами правління, з перспективними і ефективними державно-правовими інститутами (парламент, суд присяжних, міське самоуправління та ін.). Уже в античну епоху було висунуто ідеї природного права – вчення про ідеальне, незалежне від д-ви право, що випливає з велінь розуму і природи людини. Формальне розуміння природних прав, свободи особи (свободи, яка передбачає певну незалежність від держ. влади) остаточно сформулював у 17 ст. англ. філософ Д. Локк. Авторитетне трактування принципу панування права було дано визначним представником англ. конст. права А. Дайсі (панування права як перевага звичаєвого права на протигагу впливу сваволі, рівність перед правом). У Франції перший період у дослідженні проблеми П. д. пов'язаний з іменами Ж.-Ж. Руссо (ідея нар. суверенітету), Ш. Монтеск'є (теорія поділу влади.) Ідея П. д. в Німеччині веде свій початок від праць І. Канта, І. Фіхте, Г. Гегеля, Р. Моля, Ф. Ю. Штала, Л. Штейна, Р. Гнейста, О. Майера, О. Бера, П. Лабанда, Г. Єлінека.

Принцип зв'язаності д-ви правом передбачає, що влада державна, як влада, організована правом, може здійснюватись лише у правових формах. Засобами зв'язування держ. влади є: конституція як засіб формального обмеження діяльності держ. влади; форми діяльності держ. влади, які встановлені в конституції та інших законах; межі, що встановлюються закономірностями соціально-психол. життя людей; громадян. свободи як об'єктивний обмежувач держ. активності. У П. д. панівне становище повинен займати лише закон. Підзаконні акти, що суперечать законові, скасовуються або приводяться у відповідність із законом. За змістом закони не повинні виходити із правових меж, встановлених для втручання держ. влади

ПРАВОВА ДЕРЖАВА – тип д-ви, осн. ознаками якої є зв'язаність правом, верховенство закону, поділ влади, правовий

в особисте і сусп. життя. В основу конструкції П. д. покладено засаду поділу влади на законод., викон. і судову. При цьому слід зауважити, що влада державна, як влада верховна, є єдиною і неподільною, розділити можна тільки функції. Держ. влада, залежно від цілей, до яких вона прагне, і від форм, у яких вона діє, проявляється в різних функціях, із яких осн. є законодавство, суд і управління. Характер відносин між громадянином і д-вою є ключовим питанням доктрини П. д. У П. д. досягається юрид. рівність громадянина і д-ви. Держ. влада визнає за особою не тільки обов'язки, а й певні права, претензії стосовно д-ви. Д-ва, підкоряючись праву, має як суб'єктивні права, так і обов'язки: але вона має права лише остільки, оскільки має відповідні обов'язки населення, і відповідно має обов'язки лише в межах прав населення. Повне здійснення всіх ідеалів П. д. неможливе. Д-ва насправді не може повністю відповідати формам, які виражені її законами. Самозбереження і розвиток д-ви не можуть бути забезпечені, якщо її діяльність обмежити функцією захисту права. Між д-вою і правом існує неминучий і постійний конфлікт. Дотримуватись правових норм змушує д-ву співвідношення соціальних сил всередині д-ви і поза нею, яке не може завжди триматись на одному рівні. Нестабільність у сусп-ві зумовлює зміну співвідношення між владою д-ви і владою права в той чи інший бік. Критерієм для віднесення певної д-ви до д-в правових слід визнати стабільність сусп-ва, оперативність держ. врядування, відносну задоволеність громадян діяльністю д-ви.

Див. також *Держава, Право, Правова політика, Правосвідомість*.

В. І. Тимошенко.